

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในสิมวัดโพธิ์ชัยโคกใหญ่ จังหวัดกาฬสินธุ์ และแนวทางการอนุรักษ์¹

Local History of the Sim of Wat Phochai Khok Yai, Kalasin Province and an Approach to Conservation

วารุณี ทวีง² / ทรงยศ วีระทวีมาศ / กุลศรี ตั้งสกุล

Warunee Wang / Songyot Weerataweemat / Kunlasri Thungsakul

บทคัดย่อ

สิมหรือโบสถ์ของวัดโพธิ์ชัยโคกใหญ่ ในจังหวัดกาฬสินธุ์ มีคุณค่าในด้านการเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน การศึกษาความเป็นมาของสิมดังกล่าว ได้ช่วยให้ทราบถึงพัฒนาของสังคมและวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเมื่อ 70 กว่าปีที่แล้ว รวมถึงการรับเอารูปแบบการก่อสร้างจากวัฒนธรรมอื่นๆ มาผสมผสานกับความต้องการในการใช้สอย ดังนั้น การจะซ่อมแซมเพื่ออนุรักษ์อาคารดังกล่าวจะต้องมีการศึกษาและวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ในชุมชน อันได้แก่ การศึกษาเอกสารหรือบันทึกที่เกี่ยวข้อง การศึกษาสภาพปัจจุบัน และปัญหาของอาคาร การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องในชุมชน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาศึกษาและวิเคราะห์ อันจะช่วยให้ได้แนวคิดในการซ่อมแซมอาคาร โดยพื้นฐานที่สำคัญของการซ่อมแซมปรับปรุงมาจากหลักการในการอนุรักษ์ของคามิลโล บอยโด เพื่อให้อาคารที่ผ่านการซ่อมแซมแล้วสามารถรักษาความแท้ไว้ให้มากที่สุด มีรูปแบบใกล้เคียงกับสภาพดั้งเดิม โดยการใช้วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มคุณค่าทางสถาปัตยกรรมให้แก่อาคารมากขึ้น

คำสำคัญ: เอกสารทางสถาปัตยกรรม การประเมินคุณค่าทางสถาปัตยกรรม แนวคิดการอนุรักษ์

Abstract

The *sim* (ordination hall) of Wat Pho Chai Khok Yai in Kalasin province is highly valued as part of the cultural heritage of the community. Studying its derivation

¹ การดำเนินงานของโครงการอันเป็นที่มาของบทความนี้ ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีงบประมาณ 2555

² นักวิจัยศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

and construction helps us to understand the development of the local society and way of life 70 years ago as well as the influence of architecture from other cultures that blended with the local style. Therefore, conserving such buildings will need a study of relevant records, current conditions, and problems by investigation and interviews with individuals involved in the community. The obtained data will be an important source for acquisition and analysis that will be helpful for conservation. The main idea for conservation of this *sim*, based on Camillo Boito's theory, is to retain its authenticity as much as possible by using appropriate materials and construction techniques in order to add architectural value to the building.

Keywords: architectural documentation, architectural evaluation, conservation concepts

ความเป็นมาของชุมชนที่ก่อสร้างสิมวัดโพธิ์ชัยโคกใหญ่

“บ้านโคกใหญ่โคกคำ” หรือเดิมเรียกว่า “บ้านโคกใหญ่” อยู่ในตำบลบัวบาน อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่ติดกับถนนสายปากทางเข้าไปเขื่อนลำปาว ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2304 โดยพ่อใหญ่หอมสมบัติ ซึ่งภูมิลำเนาเดิมอยู่บ้านขวง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด แต่ภรรยาเป็นคนบ้านเชียงสา ตำบลบัวบาน และได้มาเลี้ยงช้างอยู่ที่โนนบ้าน เห็นว่าพื้นที่บริเวณนั้นซึ่งปัจจุบันอยู่ทิศตะวันตกของวัดโพธิ์ชัยโคกใหญ่ เรียกว่า “โนนสวนบ้านเหนือ”³ เหมาะแก่การทำการเกษตรจึงได้มาสร้างบ้านและชวนญาติพี่น้องมาอยู่ด้วย ตามคำบอกเล่ากล่าวว่า ก่อนที่จะมีการตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยได้มีการเสี่ยงทายถึงความเหมาะสมด้วยขันทองสัมฤทธิ์และดอกไม้ธูปเทียน ปรากฏว่าขันแตกออกจากกัน จึงได้ตั้งชื่อว่าบ้านโคกใหญ่หัสขันธ์ (ซึ่งมาจากคำว่า “ขัน” สำหรับใส่น้ำในภาษาอีสาน) ส่วนคำว่า “โคกใหญ่” มีที่มาจากป่าและโคกกว้างใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่

³ ปัจจุบันโนนสวนบ้านเหนือเป็นที่ราชพัสดุ มีขนาดพื้นที่ 1 ไร่ เดิมมีต้นจันทน์ขนาดใหญ่อยู่ในพื้นที่ 1 ต้น ล้อมรอบด้วยพื้นที่ที่มีการจับจองตั้งแต่สมัยก่อน มีเรื่องเล่าขานของการสร้างคุกในพื้นที่ดังกล่าวในปัจจุบันหากมีช้างผ่านมาก็มีการแสดงของช้าง หากควายช้างไม่นำมา ตัวช้างเองก็จะวิ่งมาหมอบที่บริเวณหนองน้ำข้างโนนสวนบ้านเหนือโดยสัญชาตญาณบางอย่าง ทำให้ต่อมาควายช้างจึงต้องนำช้างมาคารวะที่สวนบ้านเหนือก่อนทุกครั้งไป (Phuphanyai, 2011)

เนินสูงและป่าไม้มาก มีสัตว์ป่าหลายชนิด เช่น เสือ ลิง ช้างป่า ชะนี หมูป่า โดยเฉพาะเสือโคร่งที่ชอบมาขโมยกินสุนัข ไก่ และวัวของคนในหมู่บ้านอยู่บ่อยครั้ง ต่อมาเมื่อมีผู้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านนี้มากขึ้น จึงมีการตั้งผู้นำหมู่บ้านคือผู้ใหญ่บ้าน โดยมีผู้ใหญ่หอมสมบัติเป็นผู้ใหญ่บ้านระหว่างปี พ.ศ. 2324-2343 หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2344-2364 พระรัชมาชวลนระบาลได้ย้ายมาจากเมืองเวียงจันทน์ ประเทศลาวมาปกครองในหมู่บ้าน เมื่อได้เกิดเหตุวุ่นวายเนื่องจากไทยยกทัพไปตีนครเวียงจันทน์ ส่งผลให้ผู้คนต่างอพยพไปตั้งบ้านเรือนในที่ใหม่ เกิดการแยกตัวออกไปเป็นหมู่บ้านใกล้เคียงอีก 5 หมู่บ้านในปัจจุบัน (Sarapat, n.d.)

ประวัติการก่อสร้างและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมลุ่มวัดโพธิ์ชัยโคกใหญ่

“วัดโพธิ์ชัยโคกใหญ่” บางครั้งเรียก “วัดโพธิ์ชัยโคกใหญ่โคกคำ” เดิมชื่อ “วัดโพธิ์ชัย” (ซึ่งต่อไปผู้เขียนจะเรียกชื่อวัดนี้ว่า “วัดโพธิ์ชัย”) จากประวัติศาสตร์มุขปาฐะที่รวบรวมได้จากชุมชนกล่าวว่า การสร้างวัดแต่เริ่มแรกยังไม่มีการสร้างสิม ต่อมาในช่วงที่ยาคูพวนเป็นพระอุปชฌาย์ เริ่มมีการบวชพระมากขึ้น อันเป็นมูลเหตุให้มีการสร้างสิมขึ้นในเวลาต่อมา สิมหหลังนี้สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2479 ในระหว่างที่ยาคูปลือเป็นเจ้าอาวาส ใช้เวลาการก่อสร้างประมาณ 2 ปี 7 เดือน แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2481 นับถึงปัจจุบัน มีอายุกว่า 70 ปีมาแล้ว

ลุ่มวัดโพธิ์ชัยเป็นสิมที่⁴ สร้างด้วยอิฐถือปูนแบบมีเสารับปีกนกและมีมุขหน้า มีผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันด้านหน้าไปทางทิศตะวันออก มีมุขด้านหน้าเชื่อมต่อมายังพื้นที่ตอนในของอาคาร ผนังของอาคารจำแนกออกเป็น 2 ส่วนคือ พื้นที่ปิดล้อมของอาคารที่อยู่ภายใต้หลังคาประธาน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เป็นทางการสำหรับการประกอบสังฆกรรม และพื้นที่ภายใต้ชายคาปีกนกที่อยู่ล้อมรอบตัวอาคารประธาน กว้างประมาณ 1.50 เมตร ทำหน้าที่รองรับกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ

⁴ สิมที่สร้างบนบกมี 2 ชนิด ได้แก่ สิมโปร่งและสิมทึบ สิมโปร่ง หมายถึง สิมซึ่งไม่ทำผนังปิดมิดชิด นิยมปิดเฉพาะด้านหลังพระประธาน ผผนังอีก 3 ด้านเปิดโล่ง ส่วนสิมทึบ หมายถึง สิมที่ทำผนังปิดทั้ง 4 ด้าน ยกเว้นช่วงประตูและหน้าต่าง จะเป็นผนังไม้หรือก่ออิฐก็ถือเป็นสิมทึบทั้งสิ้น มีประตูเข้าออกเฉพาะด้านหน้า (Srisuro, 1993: 97-98,153)

รวมทั้งการใช้สอยตามเพศสภาวะ (Gender) ผันของอาคารเป็นส่วนปิดล้อมให้เกิดพื้นที่ทางการสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สำหรับผนังด้านยาวมีช่องเปิดเป็นรูปซุ้มโค้งที่ได้รับอิทธิพลทางรูปแบบและการก่อสร้างจากช่างฉวน

โครงสร้างผนังก่อด้วยอิฐดินเผาขนาดใหญ่ โครงหลังคาเป็นไม้เนื้อแข็งหลังมุงด้วยสังกะสีตราหัวแพะ⁵ มุขด้านหน้าตกแต่งด้วยลายปูนปั้นเทพพนม ด้านล่างของมุขบันทึกลับที่สร้างด้วยสีคราม หน้าบันด้านหลังเป็นผนังเรียบ ตกแต่งด้วยการเขียนสีลายเทวดาและสัตว์ในป่าหิมพานต์ หัวเสานางเรียงที่รับหลังคาปีกนกเป็นปูนปั้นคล้ายลายกนก ด้านบนของซุ้มหน้าต่างและซุ้มประตูทางเข้าประดับด้วยปูนปั้นและภาพเขียนสีรูปสัตว์และเทวดาอย่างง่าย ๆ บันไดด้านหน้าผายออกราวบันไดเป็นปูนก่อที่เจาะทำช่องลูกกรงเป็นรูปไข่ทางตั้ง ส่วนหลังคาเดิมมีบันลมเป็นไม้ ไม่มีข้อฟ้า บันชายในภาษาท้องถิ่นหรือเชิงชายตัวในไม่มีลวดลายแกะสลักแต่ติดกระຈกแก้วกลมเป็นระยะ ซึ่งส่วนของบันลมปัจจุบันได้สูญหายไปไม่ปรากฏร่องรอยให้เห็น ส่วนบนของผนังภายในลิมมีซูปแต่่มหรือภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 4 ด้านที่เขียนเรื่องเวสสันดรชาดกทั้งสิบสามกัณฑ์ (ลิมบางหลังอาจเขียนเรื่องสินไซ แต่เวสสันดรชาดกเป็นเรื่องราวได้รับความนิยมเขียนซูปแต่่มมากที่สุด) (Samosorn, 1989) แต่มีบางส่วน เช่น บริเวณที่อยู่ใกล้พระพุทธรูปยังเป็นเส้นร่างดินสอรูปข้างน่าจะเป็นภาพมารวิชัย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าช่างยังเขียนไม่เสร็จ

รูปที่ 1 (ซ้ายและขวา) แสดงสภาพและปัญหาในปัจจุบันของภายนอกอาคาร

⁵ สังกะสีดังกล่าวเป็นหลักแต่มีความหนาชนิดที่เรียกว่าดอกตะปูไม่เข้า ทำให้ในปัจจุบันนี้แม้ว่าหลังคาจะเปลี่ยนเป็นสีแดงสนิมแต่ยังมีความคงทนแข็งแรงอยู่ ทำให้จนถึงปัจจุบันนี้ยังไม่ได้มีการเปลี่ยนวัสดุมุงแต่อย่างใด (Phunaklorn, 2011)

ส่วนด้านหน้าของสิมมีธาตุปูนปั้นลายเป็นรูปช้างและเสื่อที่สร้างขึ้นเพื่อ
บรรจุอัฐิ และยังออกแบบให้ใช้บรรจุน้ำได้ด้วย ตั้งอยู่เยื้องไปทางด้านซ้ายและขวา
2 หลัง เป็นฐานสี่เหลี่ยมขนาด 1.40x1.77 เมตร ธาตุด้านซ้ายมีการบันทึกประวัติ
การสร้างไว้ว่า เพื่ออุทิศให้แก่ผู้วายชนม์ แต่ตัวหนังสืออยู่ในสภาพเลอะเลือน
ไม่สามารถอ่านได้

สำหรับประวัติการก่อสร้างของสิมยังอยู่ในความทรงจำของคุณยายบัวพา
ภูเนตร อายุ 94 ปี ซึ่งเป็นผู้อาวุโสสูงสุดของหมู่บ้านและยังได้ร่วมก่อสร้างสิม
ดังกล่าวด้วยเล่าว่า แต่เดิมตัวสิมไม่มีประตู เนื่องจากสมัยก่อนไม่มีคนกล้ามาขโมย
ของวัด เมื่อก่อนมีพระพุทธรูปที่แกะสลักจากไม้และเขาควายเป็นจำนวนมาก
ประดิษฐานไว้ในสิม ในเทศกาลสงกรานต์ในอดีตทางวัดอัญเชิญออกมาให้ญาติโยม
สรงน้ำเป็นประจำทุกปี ในช่วงหลังพระไม้เหล่านี้ได้สูญหายไปไม่ปรากฏเหลืออยู่ที่
วัดแห่งนี้แล้ว อีกทั้งทางวัดไม่ได้จัดทำรายการหรือบันทึกภาพไว้⁶

ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของท้องถิ่น: ภาพสะท้อนจากการ ก่อสร้างสิม

เมื่อแรกสร้างสิมของวัดโพธิ์ชัย ชุมชนโคกใหญ่มีประชากรอยู่ประมาณ
76-77 ครัวเรือน หรือประมาณ 300 กว่าคน โดยมีหมื่นกิจการประสาทเป็นผู้นำหมู่บ้าน
(พ.ศ. 2477-2498) นอกจากความสำคัญในฐานะของการเป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณ
ในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนแล้ว หากชุมชนข้างเคียงไม่มีสิมก็จะมาบวช
ที่สิมแห่งนี้⁷ แต่หากมีสิมประจำหมู่บ้านก็จะมานิมนต์เอาพระครูเจ้าอาวาสจากวัด
แห่งนี้ไปเป็นพระอุปัชฌาย์

⁶ สาเหตุที่ไม่มีการบันทึกภาพ เพราะความเชื่อว่าผู้ที่ถูกถ่ายภาพจะเสียชีวิตก่อนวัยอันสมควร (Phunet, 2011) (จากความเชื่อดังกล่าว ทำให้จากการเก็บข้อมูลในชุมชน ไม่พบหลักฐานที่เป็นภาพถ่ายที่แสดงให้เห็นรูปแบบที่สมบูรณ์ของสิมหลังนี้) การที่มีทรัพย์สินถูกขโมยออกไปจากสิมดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2550 จนถึงปัจจุบัน จึงได้มีการติดตั้งประตูและหน้าต่างเหล็กตัดลายเทพพนม เพื่อป้องกันทรัพย์สินภายในสิม

⁷ สำหรับการใช้งานในปัจจุบันส่วนใหญ่เพื่อรองรับประเพณีบุญเดือนสี่ในฮีตสิบสอง อันได้แก่ บุญผะเหวด และพิธีบรรพชาอุปสมบท (ผู้เขียน)

ส่วนแรงงานในการก่อสร้างสมัยนั้นมาจากช่างและคนในหมู่บ้าน โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวที่พลัดเปลี่ยนกันมาช่วย รวมถึงจากหมู่บ้านใกล้เคียงที่มาช่วยด้วยแรงศรัทธาเป็นช่วง ๆ ค่าก่อสร้างในสมัยนั้นจึงหมดไปกับค่าแรงช่างก่อสร้าง ค่าสังกะสีมุงหลังคา และค่าเขียนรูปแต้ม ซึ่งช่างที่เขียนรูปแต้มก็เป็นช่างชุดเดียวกันกับช่างก่อสร้าง ค่าเขียนรูปก็คิดเท่ากับค่าแรง ในสมัยนั้นค่าแรงช่าง 90 สตางค์ต่อวัน ค่าก่อสร้างและวัสดุได้มาจากการเรียไรครนในชุมชน ส่วนไม้เลื้อยเอามาปารอบหมู่บ้าน ไม้ที่ใช้เป็นไม้จิก ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้แดง ส่วนของชื่อเป็นไม้แดง ซึ่งเป็นไม้จากสวนโคก สำหรับช่างที่ก่อสร้างนั้น เป็นช่างจากบ้านหนองบ้านขาม 2 คน และบ้านหนองแวงอี 1 คน ชื่อพ่อใหญ่สว่าง ช่างจากบ้านดงเมือง 1 คน ชื่อพ่อใหญ่แก้วดี ซึ่งเป็นคนเวียดนามที่มาแต่งงานและตั้งรกรากที่บ้านดงเมือง ในการก่อสร้างสิมพ่อใหญ่แก้วดีรับผิดชอบการฉาบผนังและเขียนรูปแต้ม ขณะที่ช่างอื่นๆ เป็นคนก่อ

ในสมัยนั้นการก่อสร้างใช้วัสดุและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เช่น การขนและหามทรายสำหรับก่อสร้างมาจากลำห้วยน้ำป่า⁸ ได้ใช้ตะกร้าไม้ไผ่หรือตะกร้าหามเกลือที่สานขึ้นมาใหม่เพื่อการนี้โดยเฉพาะ ตะแกรงสำหรับร่อนทรายก็สานขึ้นจากไม้ไผ่ โดยมีพ่อใหม่ซึ่งเป็นบิดาของนายผาสุก (ผู้ให้ข้อมูล) เป็นผู้สาน

กระบวนการผลิตอิฐในสมัยนั้นใช้ดินเหนียวที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก ดินนั้นได้มาจากการขุดดินบริเวณใกล้กับถนนไปบ้านเว่อ ตำบลบัวบานในปัจจุบัน โดยขุดจนได้สระขนาดใหญ่ วิธีการทำอิฐเริ่มจากการหอบดินเหนียวมา จากนั้นย่ำดินผสมน้ำและแกลบ (เพื่อป้องกันการบิดตัวเมื่อเผา) ด้วยเท้าจนเข้ากันดีแล้วจึงเอามาใส่พิมพ์ที่ทำจากไม้ให้เต็มแล้วถอดพิมพ์ออก นำอิฐไปตากแดด (ใช้พื้นที่สำหรับตากอิฐประมาณสองสามไร่) จนแห้งแข็งตัวดี แล้วนำอิฐมาก่อเป็นเตาขึ้น การก่อเตาใช้เปี้ยหรือดินเหนียวผสมขี้ควายเป็นวัสดุก่อ แล้วจึงก่อไฟสุกเผา เหตุที่เตาต้องทาดินเปี้ยเพราะป้องกันไม่ให้ควันเล็ดลอดออกมา หลังจากเผาแล้วก็ปล่อยให้เย็น เตาที่ใช้เผาอิฐในการสร้างสิมดังกล่าวถูกสร้างขึ้นริมห้วยจำนวน

⁸ ลำน้ำป่าเป็นหนึ่งในลำน้ำที่มีความสำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ และอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน (ผู้เขียน)

2 เตา ซึ่งในปัจจุบันหากมองจากวัดไปทางทิศเหนือจะเห็นเตาเผาดังกล่าวที่มีสังกะสีมุงอยู่⁹

รูปที่ 2 คุณยายบัวพา ภูเนตร
ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน

อิฐที่เผาในเตาเผาที่สร้างขึ้นนี้ใช้ไม้ไผ่และฟางเป็นเชื้อเพลิง ไม่ได้ใช้แกลบเหมือนสมัยปัจจุบัน เนื่องจากสมัยนั้นยังไม่มีโรงสี จึงมีแกลบจำนวนไม่มาก การเผาใช้วิธีเรียงอิฐลงในเตาที่สร้างขึ้น จากนั้นใช้ไม้ไผ่และฟางคลุมแล้วเผา ซึ่งจะมีการเติมเชื้อเพลิงสุมไปเรื่อยๆ เป็นเวลา 5-7 วัน แล้วจึงปล่อยให้มอดไปเอง เมื่อเผาจนได้ปริมาณอิฐที่พอสำหรับการ

การสร้างสิมได้ 1 หลัง หรือเมื่อนำอิฐมากองรวมกันได้สูงประมาณเก้าข้าวขนาดสองช่วงเสา จึงได้เกณฑ์คนในชุมชนมาเริ่มทำการก่อสร้าง นอกจากนี้ยังมีแรงงานจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาสมทบอีก เช่น บ้านโคกเจริญ บ้านหนองบัว บ้านหนองกุงสี บ้านเสียว เป็นต้น บางส่วนเป็นแรงงาน บางส่วนช่วยในโรงครัว คนที่มาช่วยจากหมู่บ้านอื่นยังได้หอบเอาข้าวสารอาหารแห้งและพืชผักต่างๆ ที่มีอยู่มาสมทบอีกด้วย เวลานั้นพระภิกษุที่จำพรรษาอยู่ที่วัดแห่งนี้ แม้จะมีหลายองค์ แต่ส่วนใหญ่เป็นพระผู้ใหญ่ที่มีพรรษามาก พระพี่ชายของคุณยายบัวพาซึ่งก็ขณะนั้นบวชอยู่ที่วัดก็ได้ไปช่วยฉาบผนังด้วย

ส่วนสีที่ใช้ในการเขียนอุปแต่มนั้นได้มาจากสีในธรรมชาติ โดยสีน้ำเงินได้จากต้นคราม สีเหลืองได้จากแก่นขนุน สีแดงได้จากเปลือกต้นคูดูที่เอามาต้มเคี่ยว ซึ่งเป็นสีชนิดเดียวกันกับที่ใช้ย้อมแหโดยให้สีแดงเหมือนสีเลือด ยังมีเปลือกต้นเม็ก

⁹ Phunet (2011) ในช่วงที่มีการก่อสร้างนั้นคุณยายบัวปามีอายุ 19-21 ปี เล่าว่า แทบทุกวันจะตื่นแต่เช้าพอได้ปั่นโตข้าวกลางวันก็ไปย่ำดินเพื่อบันเตาปั้นอิฐร่วมกับเพื่อนในวัยเดียวกัน ซึ่งปัจจุบันคนอายุรุ่นเดียวกันได้เสียชีวิตไปหมดแล้ว คุณยายยังเล่าว่า ในระหว่างการก่อสร้างสิมนั้น เนื่องจากยาสูบหรือยาสูบใหญ่สงสารเด็กๆ ที่ไปทำงานหาบขนทราย บางครั้งก็ได้จ้างลิเกมาให้ดู ในวัยสาวคุณยายบัวปามีเป็นคนสวย ผิวขาวรูปร่างสูงโปร่งผมดำขลับ ช่างเขียนจึงได้ขอให้คุณยายไปเขียนแบบของอุปแต่มนักห้าหน้า โดยบอกว่าจะได้บุญมาก แต่ด้วยความที่เป็นคนขี้อายจึงไม่กล้าไป

ที่ทำให้สีแดงเช่นกัน สีเหลืองและสีชาวมาจากการเผาเปลือกหอย เช่น หอยกาบ หอยเวีย เมื่อเผาเสร็จแล้วจะนำเปลือกหอยเหล่านี้มาทำให้ละเอียดเอาน้ำผสมแล้ว จึงนำมาทาผนัง โดยเชื้อเพลิงในการเผาเปลือกหอยนี้มักใช้ขี้ควายแห้ง ซึ่งสามารถ เก็บได้จำนวนมากตามท้องทุ่งเพราะสมัยก่อนมีฝูงควายเป็นจำนวนมาก¹⁰

สำหรับวัสดุขุดหลังคาเป็นสังกะสีตราหั่วแพะที่ได้รับความนิยมมากที่สุด เมื่อเจ็ดสิบกว่าปีที่แล้ว (รองลงมา ได้แก่ ตรามงกุฏ) ในการขนส่งได้ใช้เกวียนเทียมวัว 3-5 ลำ ไปขนเอามาจากจังหวัดร้อยเอ็ด ที่ต้องใช้เกวียนหลายลำเนื่องจากแต่ละลำ ไม่สามารถบรรทุกได้มาก การเดินทางในสมัยนั้นต้องออกจากหมู่บ้านกันตั้งแต่เช้า เป็นระยะทาง 45 กิโลเมตร มีสะพานไม้ข้ามห้วยบนเส้นทางที่จะไปร้อยเอ็ดเป็น ระยะๆ ซึ่งกว่าจะไปถึงก็เป็นเวลาบ่ายคล้อยแล้ว ทำให้ต้องค้างแรมที่ตัวจังหวัด ก่อนหนึ่งคืน เหตุที่ต้องไปซื้อสังกะสีที่จังหวัดร้อยเอ็ดนั้น เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ โกลัที่สุดที่สามารถซื้อได้ โดยสังกะสีเป็นวัสดุที่มีมาก่อนที่จะก่อสร้างประมาณ สามปีหรือพอจะอนุมานได้ว่าเป็นวัสดุที่เริ่มปรากฏขึ้นในภาคอีสานหลังจาก ปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ในสมัยนั้นราคาของสังกะสีคิดกันเป็นฟุต โดยสังกะสี ซึ่งมีหน้ากว้าง 70 เซนติเมตร ราคาขายคิด 1 ฟุต ต่อ 20 สตางค์ ส่วนขนาดของ ความสั้นยาวก็แล้วแต่ผู้ซื้อต้องการ สามารถจะตัดเอา 5 ฟุต 7 ฟุต 9 ฟุตก็ได้ โดยสังกะสีแต่ละแผ่นที่ใช้มุงหลังนี้มีขนาด 7 ฟุต

คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

เนื่องจากลิมของวัดโพธิ์ชัยเป็นอาคารขนาดเล็ก มีโครงสร้างและองค์ประกอบ ที่ไม่ซับซ้อน หากตัดสินจากเพียงสภาพกายภาพของตัวลิมในปัจจุบันก็อาจพิจารณา ให้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมแก่ลิมหลังนี้ไม่สูงมากนัก อย่างไรก็ตามบริบททาง ประวัติศาสตร์และองค์ประกอบบางประการของตัวลิมกลับแสดงให้เห็นคุณค่า ที่ชัดเจน กล่าวคือ

¹⁰ สมัยนั้นยังไม่มีปูนแดง การเผาปูนจากเปลือกหอยนั้นหากเผาจนมีความชำนาญก็สามารถทำเป็นอาชีพอได้ สำหรับปูนแดงที่มีมาทีหลังมีพ่อค้าชาวจีนทำมาจำหน่าย ในตอนแรกก็ไม่มีใครกล้ากินเพราะกลัวว่า จะเป็นพิษทำให้เสียชีวิตได้ (Phunet, 2011)

1. คุณค่าในฐานะของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น บริบทของสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ทำให้คนในชุมชนได้รับรู้ประวัติศาสตร์มุขปาฐะของชุมชนที่เกี่ยวข้องถึงความเป็นมาของการก่อตั้งหมู่บ้าน พัฒนาการของชุมชน การนับถือศาสนา การให้ความเคารพและยำเกรงต่อตำนานของสวนโนนบ้านเหนือ และความนับถือศรัทธาต่อพระภิกษุที่เป็นผู้ก่อสร้างสิมหลังนี้ขึ้น ซึ่งได้แก่ ยาคูปู่ลือที่ได้เป็นผู้ริเริ่มให้ก่อสร้างสิมหลังนี้ขึ้นในปี พ.ศ. 2479 จนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2481 ซึ่งก่อนที่ยาคูปู่ลือจะมรณภาพได้กำชับญาติโยมสมัยนั้นไว้ว่า อย่ารื้อสิมหลังนี้ออก แต่จะทำการบูรณะอย่างไรก็ได้ตามที่เห็นว่าเหมาะสม ซึ่งคนรุ่นต่อๆ มาในชุมชนบ้านโคกใหญ่แห่งนี้ก็เชื่อฟังและปฏิบัติตาม ส่งผลให้สามารถรักษาสภาพของสิมเอาไว้ได้มาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนั้น จากการทำผู้อาวุโสในหมู่บ้านได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่ตนเองเคยไปช่วยก่อสร้างสิม การร่วมแรงร่วมใจระหว่างพุทธศาสนิกชนที่เดินทางมาเป็นแรงงานในการก่อสร้างจากหมู่บ้านใกล้เคียง การไปชนสังกะสีที่ต้องมีการพักค้างคืนเนื่องจากเส้นทางการคมนาคมที่ยังไม่สะดวก เป็นต้น สะท้อนให้เห็นบริบทของสิ่งแวดล้อมและความเป็นไปของการดำเนินชีวิต คติความเชื่อ ความผูกพันที่คนในชุมชนมีต่อวัด ศาสนา และสังคมที่มีการเกื้อกูลช่วยเหลือกันและกันของคนอีสานในสมัยเมื่อประมาณ 70 กว่าปีที่แล้ว

การยังคงอยู่ของสิมและความสามารถในการรักษาสภาพดั้งเดิม รวมทั้งองค์ประกอบการตกแต่งที่สำคัญ เช่น ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังไว้ได้ในสภาพสมบูรณ์ อันเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของชุมชน จึงเป็นเรื่องราวและหลักฐานทางประวัติศาสตร์สำคัญที่สุดของท้องถิ่นที่คนในชุมชนยังเล่าขานสืบทอด และเป็นผลงานทางศิลปะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่คนในชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจและหวงแหน

2. คุณค่าในฐานะของการเป็นงานศิลปะและสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของรูปแบบศิลปะและสถาปัตยกรรมพื้นบ้านอีสาน สิมหลังนี้เป็นสิมที่บและมียี่ปึกนกลุมทั้ง 3 ด้าน ยกเว้นส่วนมุขโถงบันได ซึ่งเป็นรูปแบบของสิมที่นิยมก่อสร้างในภาคอีสาน นอกจากนี้ รูปลักษณะโครงสร้างวัสดุก่อที่ปิดช่องด้วยวงโค้ง มีการปั้นปูนและเขียนสีก็เป็นลักษณะที่รับรู้กันทั่วไปว่า เป็นรูปแบบทางศิลปะ

สถาปัตยกรรมที่เป็นอิทธิพลของช่างฉวนหรือเวียดนาม ซึ่งมีการอพยพเข้ามาในประเทศไทยอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2394-2411) เป็นต้นมา ในด้านของโครงสร้างหลังคาไม่มีการใช้ยกไถยัดจันทันเข้าด้วยกัน แต่ใช้ไม้ยั้งลมหรือไม้ค้ำยันยึดทะแยงระหว่างดั่งที่เชื่อมต่อจันทันกับช่อชวงหน้าและชวงหลัง อันแสดงให้เห็นภูมิปัญญาในการก่อสร้าง อีกทั้งการเข้าไม้เป็นการใช้เดือยและลิ้มไม้ ไม่มีการใช้ตะปู

3. หลักฐานของการแสดงออกทางพุทธศิลป์ปะทาย-ลาวของภาคอีสานที่นิยมเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องเวทสันดรชาดก ซึ่งได้รับความนิยมในการนำมาเขียนภาพจิตรกรรมในลุ่มมากที่สุด ในอาคารสิมของภาคอีสานและในประเทศไทยลาว ถ่ายทอดโดยช่างพื้นบ้าน อันมีเนื้อหาที่แสดงให้เห็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ลวดลาย การใช้สีต่างๆ ในการแต้มภาพ (โดยเป็นสีที่ได้จากวัตถุดิบในธรรมชาติของท้องถิ่น) วิถีชีวิต เช่น การแต่งกาย อาวุธ พาหนะในการเดินทาง เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เครื่องดนตรี เป็นต้น

4. มีคุณค่าในฐานะที่ยังคงเป็นสิมที่มีชีวิต กล่าวคือ ในปัจจุบันแม้ว่าอาคารสิมจะทรุดโทรมลงไปบ้าง แต่ก็ยังคงมีการใช้เขตสิมาของสิมเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามพระวินัย เช่น บุญผะเหวด การบวชนาค การทำสังฆกรรมต่างๆ ของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งการใช้งานที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน เป็นส่วนสำคัญที่แสดงให้เห็นความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นมาอย่างต่อเนื่องยาวนานจากอดีตและยังคงทำหน้าที่รองรับกิจกรรมทางศาสนาอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้สิมหลังนี้ยังคงมีชีวิต มีลมหายใจ มีการใช้งานได้จริงในท่ามกลางบริบทของสังคมและวิถีชีวิตชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

รูปที่ 3 (ซ้าย) แสดงลักษณะการใช้งานภายในพื้นที่สมัยปัจจุบัน ในภาพเป็นการบวชนาคในปี พ.ศ. 2554 จะเห็นว่าขนาดของพื้นที่มีความพอดี สำหรับประกอบพิธีกรรม ซึ่งมีผู้ใช้งานอันประกอบด้วยคณะสงฆ์และนาค
(ขวา) ระเบียงด้านหน้าเป็นพื้นที่สำหรับญาติของนาค แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่การใช้งานที่ส่งผลต่อรูปแบบของอาคารและหลังคา

สภาพปัจจุบันของอาคาร

สีหมหลังนี้ได้รับการบำรุงรักษาในสภาพดีพอสมควรและยังมีความสำคัญสำหรับคนในชุมชน อันจะเห็นได้จากการไม่มีแนวคิดที่จะสร้างสีหมใหม่ทดแทนสีหมหลังเดิม¹¹ อย่างไรก็ตามอาคารดังกล่าวได้เสื่อมโทรมไปตามเวลาและอายุของวัสดุก็เสื่อมถอยไปบ้าง อันจะเห็นได้จากหลังคาสังกะสีซึ่งเป็นสนิมและเปลี่ยนรูปหรือหลุดลงมาบ้าง ซึ่งทางวัดได้นำแผ่นใหม่มาเสริมภายหลัง แต่โดยรวมยังเป็นวัสดุเดิมไม่มีการปรับเปลี่ยนและไม่มีการรั่วซึมที่จะส่งผลกระทบต่ออุปเต้มภายในสีหมแต่อย่างใด ขณะที่โครงสร้างของหลังคามีการผุพังของแปแพบทั้งหมด ส่วนจันทันนั้นยังคงมีสภาพดีอยู่เนื่องจากเป็นไม้แดงซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็งที่ทนทานเป็นอย่างมาก ส่วนจั่วด้านหน้ามีการซ่อมแซมเปลี่ยนหลังคาใหม่ด้านหนึ่งรวมถึงเปลี่ยนไม้แป้ใหม่

สภาพภายนอกของอาคารมีการแตกร้าวของผนังเล็กน้อย เนื่องจาก การทรุดตัวของอาคาร แต่ไม่มีผลกระทบต่อความแข็งแรงในภาพรวมของอาคาร พื้นทางเดินภายนอกรอบหลังคาปีกนกมีการเทพื้นปูนขัดหยาบโดยรอบเพิ่มจาก

¹¹ กิจกรรมทางศาสนาส่วนใหญ่ในปัจจุบันจะกระทำที่ศาลาอเนกประสงค์ ซึ่งสร้างอยู่ด้านหลังของสีหม (ผู้เขียน)

ระดับอาคารเดิมทำให้ความสูงเดิมของฐานลิมลดลง เซึ่งชายของหลังคาส่วนใหญ่หลุดออกและยังพบร่องรอยของการติดตั้งรางน้ำสังกะสีบริเวณชายคาด้านทิศเหนือ

รูปที่ 4 (ซ้าย) สภาพปัจจุบันของลิม จะเห็นว่าหลังคาส่วนใหญ่จะยังเป็นวัสดุเดิม แต่ได้เสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา
(ขวา) ด้านหลังของลิม ซึ่งมีการก่อสร้างศาลาอเนกประสงค์ขึ้นในบริเวณที่แต่เดิมเป็นหอแจกไม้ โดยสร้างให้มีขนาดเท่าอาคารเดิมเพียงแต่ไม่ได้ยกพื้นสูง

การบูรณะครั้งล่าสุดในปี พ.ศ. 2550 มีการบูรณะเบื้องลายสีน้ำตาลเข้มบนพื้นซึ่งแต่เดิมน่าจะเป็นพื้นปูน และได้บูรณะเบื้องทำเป็นขอบผนังสูงขึ้นมาประมาณ 45 เซนติเมตร และปูบางส่วนให้กับฐานของพระประธาน บริเวณมุมด้านขวาของพระประธานมีการสร้างฐานพระใหม่ขนาด 80x80 เซนติเมตร ทำให้ลดความสง่างามขององค์พระประธานลง นอกจากนี้ ด้านหน้าพระประธานมีการวางโต๊ะหมู่บูชาซึ่งบดบังลวดลายของฐานพระซึ่งเป็นปูนปั้นเขียนสีฝีมือช่างพื้นบ้าน ได้ชื่อมีการติดตั้งโคมไฟระย้าจำนวน 2 ชุด เพื่อให้แสงสว่างภายในซึ่งบดบังมุมมองที่มองไปยังพระประธานและธูปแต้ม ด้านหลังมีการเดินสายไฟลอยบนผนังลงมา โดยมีตำแหน่งปิดเปิดและเต้าเสียบบริเวณช่วงกลางของลิม นอกจากนี้ ยังมีการแขวนนาฬิกาไว้บนผนังด้านหน้าซึ่งบดบังบางส่วนของภาพลายเส้นที่ยังไม่ได้มีการแต้มสี

ทางเดินและบันไดด้านหน้าลิมมีการบูรณะเบื้องเซรามิกใหม่สีชมพู ซึ่งลดทอนคุณค่าของสถาปัตยกรรมทางศาสนา ในส่วนของหน้าบันที่มีการระบุนปีที่สร้างและมีการวาดลวดลายไว้ส่วนบน มีการเลื่อนหายของสีไปพอสมควร โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นตัวหนังสือระบุนปี พ.ศ. ที่สร้างอาคาร

แนวคิดและขั้นตอนในการบูรณะ

จากหลักการของบอยไต้ (Camillo Boito Theory) ซึ่งได้รับการประกาศไว้ในกฎบัตรเอเธนส์ (Athen Charter) เมื่อ ค.ศ. 1931 (พ.ศ. 2474) และทั่วโลกได้ใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมจนถึงปัจจุบันได้กล่าวไว้ตั้งแต่ ค.ศ. 1883 (พ.ศ. 2426) ว่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบโบราณสถานในยุคต่างๆ รวมถึงการต่อเติม ต่างเป็นส่วนหนึ่งของประวัติอาคาร การอนุรักษ์จึงควรเก็บรักษารูปแบบดังกล่าวเอาไว้ เว้นแต่จะมีความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ส่วนการบูรณะที่มีการต่อเติมหรือเสริมวัสดุขึ้นใหม่ก็สามารถทำได้ แต่จะต้องมีความแตกต่างที่สามารถแยกแยะออกจากของดั้งเดิมได้และต้องมีการบันทึกการเปลี่ยนแปลงในทุกขั้นตอนที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นหลักฐานแก่คนรุ่นหลัง

ภายหลังมีการเพิ่มเติมรายละเอียดในเรื่องของความแท้ (Authenticity) โดยในปี ค.ศ. 1964 (พ.ศ. 2507) ในกฎบัตรเวนิซ (The Venice Charter) ซึ่งระบุไว้ว่าการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นของจริงและสมบูรณ์เป็นความรับผิดชอบของเราเหล่ามนุษยชาติ (Hardy, 2009) ในปี ค.ศ. 1994 (พ.ศ. 2537) หรืออีก 30 ปีต่อมา ผู้เชี่ยวชาญจาก 28 ประเทศได้ร่วมประชุมกันที่เมืองนารา ประเทศญี่ปุ่น โดย “เอกสารประกอบการประชุมนาราว่าด้วยความแท้” (Nara Document on Authenticity, 2012) ได้อธิบายความหมายของคำว่า “ความแท้” ไว้ว่า ตามธรรมชาติของมรดกทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมมีความแตกต่างกันแม้แต่ในวัฒนธรรมเดียวกัน การตัดสินความแท้มีความสัมพันธ์กับข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับและปัจจัยภายในภายนอกอื่นๆ ความแท้จึงต้องประมวลจากหลายๆ ด้าน อาทิ ความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล รายละเอียดข้อมูลในทางสถาปัตยกรรม เช่น ลักษณะของรูปแบบ รูปทรง วัสดุและพื้นผิว การใช้งาน ประโยชน์ใช้สอย และเทคนิคการก่อสร้างที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังต้องมีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับที่ตั้งและสภาพแวดล้อม ประเพณีจิตวิญญาณและความรู้สึก เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้ควรจะถูกครอบคลุมและสามารถนำไปใช้อธิบายประเด็นต่างๆ ได้ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นด้านมรดกทางวัฒนธรรม ศิลปะ ประวัติศาสตร์ และสังคม จึงจะทำให้สามารถปกป้องและสืบทอดความแท้ของมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ รวมไปถึงการปกป้องรูปแบบทางกายภาพที่บ่งบอกถึงประวัติศาสตร์ของสิ่งใด ๆ

ในการอนุรักษ์สิมวัดโพธิ์ชัยความต้องการเบื้องต้นของชุมชนคือ ต้องการเปลี่ยนหลังคา แต่ให้รักษารูปแบบของอาคารเดิมไว้เพื่อรองรับประเพณีบุญเดือนสี่ และพิธีอุปสมบทของคนในชุมชน ให้มีการต่อเติมระบบระบายน้ำฝนจากหลังคาให้เหมาะสม เพื่อป้องกันความชื้นและเพื่อยืดอายุของอาคาร ซึ่งการปรับปรุงครั้งนี้ทางชุมชนต้องการให้สามารถใช้งานต่อไปได้ไม่น้อยกว่า 30 ปี

ส่วนแนวคิดของคณะทำงานเพื่อการอนุรักษ์ ได้แก่ ควรมีการรักษาความแท้ของรูปแบบและวัสดุไว้ให้ได้มากที่สุด ทั้งภายในและภายนอกอาคาร ซ่อมแซมและเปลี่ยนวัสดุในส่วนที่หายไปเช่น บันลุม เเชิงชาย โดยใช้รูปแบบชนิดของวัสดุ เทคนิคการก่อสร้าง และการเข้าไม้แบบเดิม และปรับปรุงในบางส่วนที่คิดว่ามีความจำเป็นที่จะทำให้อาคารทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมมากขึ้น แต่ต้องไม่มีผลกระทบต่อภาพรวมของรูปแบบดั้งเดิมของอาคาร ทั้งนี้ องค์ประกอบที่จำเป็นจะต้องเปลี่ยนแปลงต้องมีการศึกษาทางวิชาการรองรับ

ทั้งนี้ ขั้นตอนการอนุรักษ์อาคารใช้วิธีทางวิชาการโดยมีขั้นตอน คือ การศึกษาสำรวจวัด การสัมภาษณ์ เพื่อให้ทราบถึงรายละเอียดและสภาพดั้งเดิมของสิม สภาพแวดล้อมเดิมและปัจจุบันที่เป็นอยู่ รวมถึงข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดแนวทางการบูรณะ แล้วจึงนำเสนอแนวทางดังกล่าวแก่ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงและจัดทำรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมให้แก่ชุมชนต่อไป

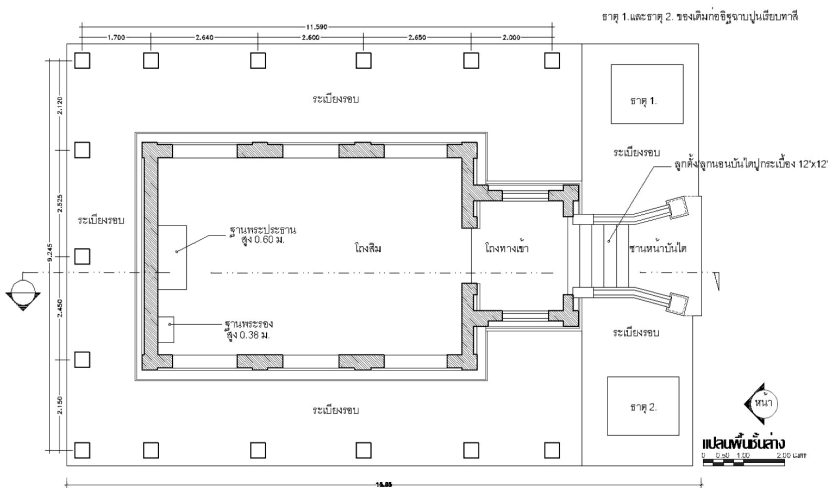
รายละเอียดของการอนุรักษ์

สภาพปัจจุบันของอาคารที่ได้มีการปรับปรุงแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2550 แต่ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานทางวิชาการและลดทอนคุณค่าของอาคาร ซึ่งมีแนวทางการแก้ไขสภาพเป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

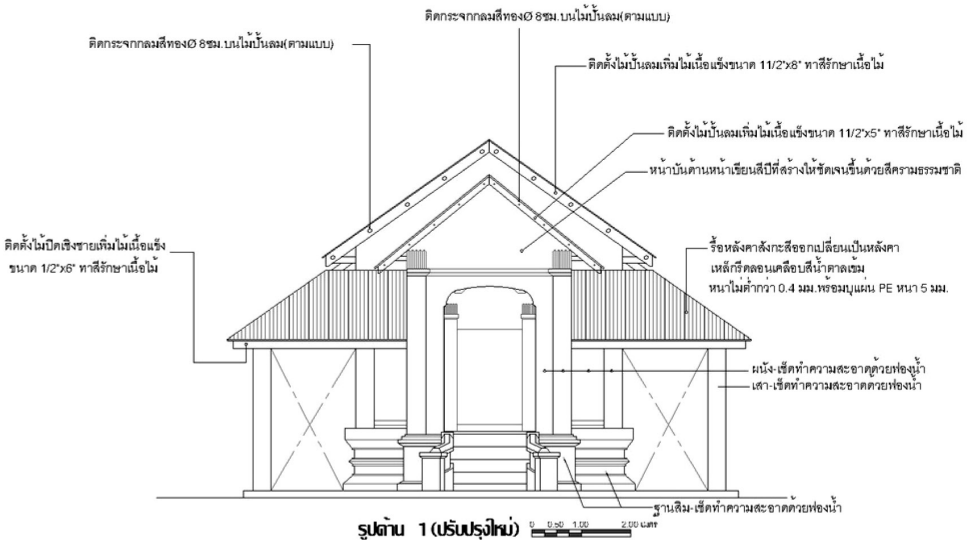
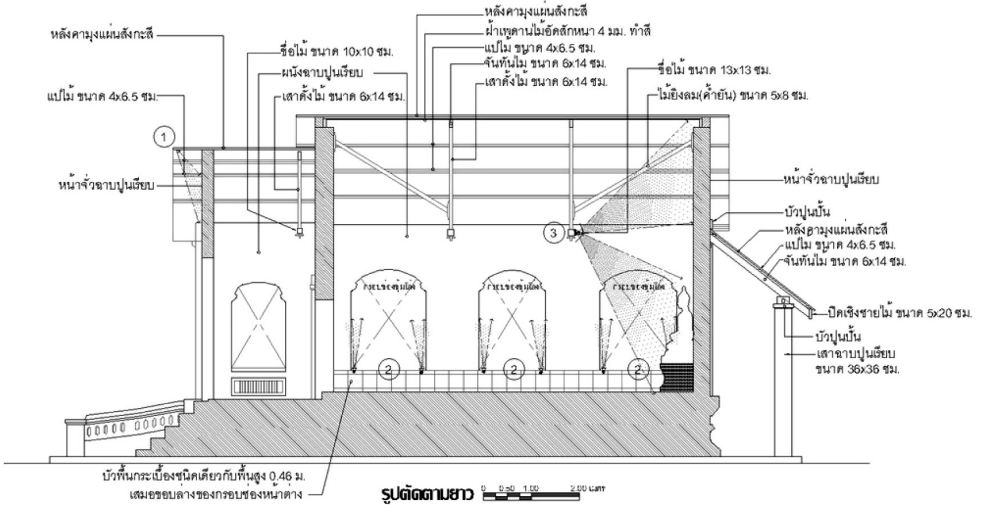
ในส่วนของภายนอก อันได้แก่ หลังคาจะมีการเปลี่ยนวัสดุมุงเพื่อความคงทนถาวร จากสังกะสีเดิมตราหั่วแพะมาเป็นหลังคาเหล็กกริดลอนเคลือบสีน้ำตาลเข้ม เพื่อให้คล้ายคลึงกับสีหลังคาเดิมที่เป็นสีน้ำตาลตามสีสนิม ซ่อมแซมและเปลี่ยนโครงไม้รับหลังคาในส่วนที่มีการผุพังหรือชำรุด ให้สามารถรับน้ำหนักวัสดุมุงใหม่ได้ ในส่วนของบันไดซึ่งมีการปูกระเบื้องไปแล้วควรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ

และลวดลายให้เหมาะสมกับตัวอาคารที่เป็นอาคารสาธารณะให้มากขึ้น อาจมีการปรับสภาพแวดล้อมเพื่อความร่มรื่นสวยงามและมีระเบียบเป็นสัดส่วนมากขึ้น เช่น การจัดภูมิทัศน์ ทางเดินบริเวณรอบๆ ส่วนการระบายน้ำรอบอาคารจะใช้ประโยชน์จากลักษณะที่ตั้งอาคารซึ่งด้านทิศเหนือมีความลาดชันพอสมควรและมีการทำรางระบายคอนกรีตห่างจากอาคารประมาณ 10 เมตรไว้แล้ว แต่จะปรับแต่งระดับพื้นดินให้น้ำจากหลังคาสามารถไหลลงสู่รางระบายน้ำได้สะดวกขึ้น พื้นบริเวณโดยรอบทางเดินใต้หลังคาปีกนกให้ล้างทำความสะอาดและไม่ให้มีสิ่งของวางอยู่บนทางเดินทาง โดยไม่มีการตกแต่งวัสดุพื้นใหม่ เพราะจะเป็นการทำให้เกิดความขัดแย้งกับวัสดุเดิม

ส่วนของหน้าจั่วจะมีการเพิ่มบันลมหดแทนส่วนที่หลุดหายไป โดยใช้ไม้เนื้อแข็ง โดยจากการสำรวจภาคสนามพบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่สามารถจดจำรายละเอียดของบันลมหได้อย่างชัดเจน แต่ส่วนใหญ่ระบุว่า ตัวสิมไม่มีการติดตั้งข้อฟ้าและบันลมหไม่มีลวดลายแกะสลัก มีเพียงการติดกระจกเงากลมเป็นระยะๆ บนเนื้อไม้ โดยในสมัยก่อนจะใช้ฝากระจกของกระป๋องแบ่งฝุ่นเป็นวัสดุในการตกแต่ง ซึ่งกระจกที่จะติดตั้งใหม่ได้เลือกใช้สีทอง เพื่อให้อาคารมีความสวยงามมากขึ้น

รูปที่ 5 ผังพื้นของสิมและแนวคิดในการปรับปรุงใหม่

รูปที่ 6 รายละเอียดทางสถาปัตยกรรม แสดงแนวคิดในการจัดอนุรักษ์

สำหรับภายในอาคารเห็นควรให้หรือกระเบื้องที่กรุผิวออก เพื่อให้พื้นระบายความชื้นได้ดีขึ้นเพื่อที่จะช่วยยืดอายุของซูปแต่้มให้ยาวนานขึ้น สำหรับระบบปรับอากาศควรเปลี่ยนจากพัดลมเพดานเป็นการติดตั้งพัดลมตั้งพื้น เดินสายไฟโดยร้อยในท่อตามมาตรฐานด้านการป้องกันอัคคีภัยและเพื่อความเป็นระเบียบ ส่วนแนวคิดของการออกแบบแสงประดิษฐ์คือ ต้องการให้เกิดความศรัทธาและแสดงความรู้สึกสมณะ ด้วยการเน้นไฟหลักที่บริเวณเศียรพระประธานและผนังด้านหลังที่มีซูปแต่้ม และเสริมบรรยากาศให้รู้สึกเหมือนจุดเทียนรอบผนัง รวมทั้งบรรยากาศภายนอกบริเวณรอบๆ สิมให้เกิดมิติระหว่างผนังและเสาโดยรอบของหลังคาปีกนก

รูปที่ 7 (ซ้าย) ภาพจำลองทัศนียภาพภายนอก (ขวา) แสดงแนวคิดในการจัดสภาพแวดล้อมภายใน

บทสรุป

สิมวัดโพธิ์ชัยหรือวัดโพธิ์ชัยโคกใหญ่ เป็นตัวอย่างที่ดีอันหนึ่งของการเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ยังมีลมหายใจหรือมีการใช้งานอยู่ ซึ่งทำให้คนรุ่นหลังสามารถเรียนรู้ความเป็นมาของชุมชนผ่านสิมดังกล่าว แม้ว่าตัวอาคารจะไม่ได้มีอายุยาวนานเหมือนโบราณสถานอื่นๆ แต่ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นที่มีพัฒนาการไปพร้อมกับการก่อสร้างสิมหลังนี้ได้สะท้อนให้เห็นความเป็นไปของวิถีชีวิตและสังคมในช่วงดังกล่าว มีคุณค่าและความสำคัญที่สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาตัวอาคารให้คงอยู่สืบต่อไปโดยให้มีความใกล้เคียงกับรูปแบบเดิมให้มากที่สุด เพื่อเป็นการรักษาหลักฐานทางทางประวัติศาสตร์ที่แสดงออกผ่านการกำหนดผังอาคารการใช้วัสดุ เทคนิคการก่อสร้าง และการตกแต่งที่มีพื้นฐานจากความศรัทธาในศาสนา

นอกจากนี้ การที่ชุมชนต้องการซ่อมแซมเพื่อสืบทอดการใช้งานของสิมหลังนี้สะท้อนให้เห็นบทบาทที่สำคัญของพระสงฆ์ที่เคยเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชุมชน แม้ว่าปัจจุบันจะมรณภาพไปแล้ว แต่การเป็นที่เคารพนับถือจากคนในชุมชนนั้นยังคงอยู่ ส่งผลทำให้สิมของวัดบ้านโคกใหญ่โคกค้ำยังมีการใช้งานและคนในชุมชนมีความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมอันนี้ของชุมชนอย่างชัดเจน

เอกสารอ้างอิง

- Hardy, Matthew. (2009). **The Venice Charter Revisited: Modernism, Conservation and Tradition in the 21st Century**. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Phunaklom, Mai. (2011, February 22). **Interview**. Member of Khok-Kham Village, Bao Ban Sub-district, Yang Ta Lat District. Kalasin.
- Phunet, Bubpha. (2011, February 22). **Interview**. Member of Khok-Kham Village, Bao Ban Sub-district, Yang Ta Lat District. Kalasin.
- Phuphanyai, Taeng. (2011, February 22). **Interview**. Headman of Khokyai Village. Kalasin.
- Phuthamnong, Phasuk. (2011, February 22). **Interview**. Member of Khok-Kham Village, Bao Ban Sub-district, Yang Ta Lat District. Kalasin.
- Samosorn, Phairoj. (1989). **Jittrakam Pha Panang E-san**. (In Thai) [E-san Mural Painting]. Khon Kaen: Office of Culture, Khon Kaen University.
- Sarapat, Jantaraya. (n.d.). **Prawat Moo Ban Khokyai (Ekkasarn Ad Samnao)**. (In Thai) [History of Khokyai Village (Copy)]. Kalasin: Bao Ban Municipal Sub-district.
- Srisuro, Wiroj. (1993). **Sim E-San**. (In Thai) [Consecrated Precinct of a Temple in E-San]. Bangkok: Meka Press.
- The Nara Document. (2012). Retrived May 22, 2012, from <http://whc.unesco.org/uploads/events/documents/event-833-3.pdf>.